

MURAT METINSOY

Turquia i la fi de l'Imperi otomà

El 1922 «el malalt d'Europa» fou finalment declarat mort. Vell, amb sis segles d'història i un cos repartit en tres continents, l'Imperi otomà va caure davant Occident alhora que el nacionalisme li mossegava les extremitats. En el seu lloc sorgiria una república laica en la qual els súbdits del soldà esdevindrien ciutadans moderns, els privilegis ancestrals i les antigues discriminacions per religió i gènere serien abolides i la riquesa pertanyeria al poble. Però res de tot això seria possible sense reformes radicals. Caldria dur a terme una revolució. Fundada a l'octubre de 1923, la República de Turquia es trobava en una cruïlla. Ara, als cent anys del seu naixement, en el seu segon segle de vida, es troba en una altra. Com es pot reconciliar el llegat cultural dels otomans amb els valors polítics de la República?

L'AGONIA

La República que fou proclamada formalment el 29 d'octubre de 1923 era la plasmació d'idees i de projectes força confusos que s'havien covat al llarg del segle XIX. El soldà Mahmut II, el reformador, que va governar entre 1808 i 1839 ja havia començat a desmantellar alguns dels codis culturals de l'Imperi, grans i petits. El 1826 abolí el cos dels geníssers i creà un exèrcit d'estil europeu. El 1829 introduí una reforma quant als barrets, que estipulava que tots, funcionaris i civils, havien de tocar-se amb un fes. Les reformes educatives de Mahmut produïren una nova generació otomana amb una visió secular. Els ideals de la Revolució francesa —*hürriyet, müsavat, uhuvvet*— trobaren seguidors al si de la classe mitjana.

Murat Metinsoy és professor de Ciència Política i Història a la Universitat d'Istanbul. Autor, entre altres, de *The Power of the People: Everyday Resistance and Dissent in the Making of Modern Turkey, 1923-38* (Cambridge University Press, 2021). Aquest article es va publicar originalment a *History Today*, vol. 73, 10 d'octubre 2023

L'era posterior al regnat de Mahmut —incloent els dels seus fills Abdülmecit i Abdülaziz— fou coneguda com el tanzīmāt o «reorganització».

El 1876 un nou soldà, Murat V, pujà al tron mitjançant un colp d'estat promogut per un grup de reformistes conegut com els Joves Otomans. Aquest grup, caracteritzat per la seua opacitat, insatisfet amb l'abast limitat del tanzīmāt, havia estat fundat segons sembla en una trobada campestre al bosc de Belgrad, a Istanbul, el 1865. Aviat els sis membres inicials aconseguiren incorporar als seus rengles molts oficials de l'exèrcit, buròcrates, periodistes i intel·lectuals. Els unia el patriotisme otomà i l'islamisme i no es proposaven derrocar el soldà sinó salvar l'Imperi otomà amb l'establiment d'una Constitució. Murat, el soldà que havien triat els Joves Otomans estava d'acord amb la introducció d'una Constitució, però va sofrir el que sembla que fou un col·lapse nerviós i fou declarat incapaç i substituït pel seu germà menor Abdul Hamit II, que proclamà la primera Constitució de l'Imperi (*Kanuni Esasi*) i el primer Parlament (*Meclisi Mebusan*) el 1876. Ara bé, una vegada al poder Abdul Hamit envià els líders dels Joves Otomans a l'exili, dissolgué el Parlament i suspengué la Constitució amb el pretext de la guerra amb Rússia de 1877, en la qual l'Imperi va perdre bona part dels territoris balcànics. Davant la situació creada, Abdul Hamit va optar per brandar l'islam com a arma contra la dissolució de l'Imperi, tot promovent una política panislamista.

El govern despòtic d'Abdul Hamit durà uns trenta anys i desencadenà el moviment d'oposició més fort de la història de Turquia per la seua política excloent, autoritària i islamista, així com per l'enorme pèrdua de territoris. El Comitè d'Unió i Progrés (CUP), fundat el 1889, fou el grup d'oposició més efectiu. El CUP format per intel·lectuals turcs, grecs i armenis que pretenien restaurar el règim constitucional i derrocar Abdul Hamit era part d'un moviment reformador més ampli conegut com els Joves Turcs. El 1908 la revolució dels Joves Turcs —dirigida pel CUP— obligà Abdul Hamit a restaurar la Constitució que havia abolit i un any més tard el forçà a abandonar el poder. El nou soldà, Mehmet V, estava totalment subordinat al govern del CUP i als seus líders militars.

Els otomans triaren el bàndol perdedor en la Primera Guerra Mundial. El conflicte accelerà la caiguda de l'Imperi i alhora transformà la composició de la societat d'Anatòlia. La neteja ètnica i les deportacions menaren a una pèrdua brutal de població armènia i l'intercanvi de poblacions entre Grècia i Turquia posterior a la guerra augmentà la proporció de població musulmana. La guerra —i la derrota— galvanitzà el sentiment nacionalista. En aquest context, Mehmet VI (Vahdettin), que arribà al tron el juliol de 1919, esperava que una aliança amb la Gran Bretanya asseguraria el seu poder. A l'igual que el seu germà gran,

Abdul Hamit II, tractà de retallar dràsticament el pes i el marge de maniobra del Parlament i dels funcionaris públics.

El 1920 signà el tractat de Sèvres amb els aliats, les potències guanyadores. El tractat dividia el territori otomà i creava els estats armeni, kurd i grec, alhora que posava certes parts d'Anatòlia sota ocupació aliada. El soldà, però, mantenia el seu tron i el palau. Poques coses ofengueren més el sentiment nacionalista com aquest tractat (els seus signataris foren posteriorment privats de la nacionalitat). Tot i que pràcticament oblidat a Occident, la memòria d'aquest tractat s'ha mantingut a Turquia fins avui mateix i es manifesta en la por a col·laborar amb els enemics de Turquia, coneguda de vegades com «la síndrome de Sèvres». Per als nacionalistes turcs va quedar clar que mentre existís el soldanat continuaria havent-hi un poder arbitrari en benefici d'interessos personals.

MUSTAFÀ KEMAL ATATÜRK

Amb parts d'Anatòlia sota l'ocupació dels aliats, començaren a aparèixer milícies nacionalistes, especialment a l'est (on s'estenia la por a una invasió armènia imminent) i a l'oest (on hi havia temors similars a una invasió grega). Un dels comandants d'aquestes noves «Forces Nacionals» (Kuvayi Milliye) era Mustafà Kemal Paixà (conegut després com Atatürk, 'Pare Turc'), un militar que havia assolit aurores d'heroi de guerra durant la reeixida defensa turca dels Dardanel·ls.

És un error bastant estès creure que Atatürk procedia de l'elit otomana. Havia nascut en una família de classe mitjana a Salònica, que el 1881, l'any del seu naixement, era una important ciutat portuària otomana amb una nombrosa elit mercantil no musulmana i era el primer lloc de l'Imperi on arribaven els productes, les idees i altres novetats modernes d'Europa. Estudià a l'Acadèmia Militar i el 1907 es va fer membre del CUP, tot i que després se'n distanciaria i el criticaria, sobretot quant es feu l'aliança amb Alemanya durant la guerra. Per aquesta raó el soldà no va sospitar d'ell quan va caure el govern del CUP a l'octubre de 1918. Atatürk fou un dels Joves Turcs que havien volgut salvar l'Imperi, però després de la guerra la col·laboració del soldà amb el aliats el va fer canvi d'opinió.

Al maig de 1919 Atatürk fou enviat en missió oficial a la ciutat de Samsun, a la mar Negra, amb l'encàrrec de perseguir els qui es resistien al soldà. Però no tenia cap intenció de fer-ho. La seua arribada a la ciutat, el 19 de maig, és considerada avui el començament de la guerra de la Independència. Quan les Forces nacionals (Kuvayi Milliye) van haver d'enfrontar-se a les represàlies tant de les forces d'ocupació com del cos Kuvayi Inzibatiye (les 'Forces de l'Ordre', creades el 1920 per a fer front al moviment nacionalista), Atatürk abandonà l'exèrcit i assumí

el lideratge de la lluita per la independència. L'Estat el va condemnar a la forca per les seues accions. La guerra no només es lliurava contra els aliats, sinó també contra el soldà.

Representants nacionalistes de tot Anatòlia es reuniren a Ankara l'abril de 1920 en la sessió inaugural de la Gran Assemblea Nacional de Turquia, amb la intenció de formar un parlament nacional com a desafiament tant als aliats com a Istanbul. Allà es va constituir el «Primer gabinet de ministres executius de Turquia» sota la presidència d'Atatürk.

La guerra de la Independència es va allargar fins que es signà el tractat de Lausana al juliol de 1923. Hi hagué enfrontaments amb els armenis a l'est, amb Itàlia i França al sud, amb Grècia a l'oest i amb França i la Gran Bretanya a Istanbul. Atatürk va assumir la retòrica antiimperialista i es va assegurar el suport financer de la Unió Soviètica. (França, en conflicte amb la Gran Bretanya pels romanents de l'Imperi otomà a Mosul i Kirkuk) i Itàlia (que s'oposava a l'ocupació grega d'Esmirna) donaren suport passiu als nacionalistes. Després de la victòria dels turcs sobre els grecs en la batalla de Sakarya a l'octubre de 1921, França fou la primera potència occidental que reconegué el moviment nacionalista turc amb la signatura del tractat d'Ankara el 20 d'octubre de 1921.

A final d'agost de 1922 les forces nacionalistes llançaren la gran ofensiva, avançaren cap a l'oest a Anatòlia i ocuparen Esmirna el 9 de setembre. Fou una victòria decisiva. Atatürk passejà per la ciutat en un carruatge i vestit de civil, no muntat en un cavall blanc com s'ha dit de vegades. L'11 d'octubre de 1922 l'armistici de Mudanya entre la Gran Bretanya, França, Itàlia i Turquia, reconeixia les reivindicacions de Turquia a l'Anatòlia occidental i la Tràcia oriental. Tot seguit, el tractat de Lausana, signat al juliol de 1923, reconeixia la sobirania de la nova República de Turquia i acordava les fronteres del nou estat.

LA CONSTRUCCIÓ DE LA REPÚBLICA

Però la guerra d'Atatürk no s'havia acabat. Després de la victòria militar hagué de lluitar en el front interior per la modernització de l'Estat, la societat i la cultura. Avui és considerat un heroi nacional per la gran majoria dels turcs, però no per tots: en les darreres dues dècades i escaig, cercles islamistes i ultranacionalistes s'han dedicat a llançar crítiques i desqualificacions contra el seu estil de vida, les seues reformes secularitzadores i la seua política exterior de pau. Això, al seu torn, ha menat els intel·lectuals amb sensibilitat d'esquerreres, que temps enrere el criticaven com una figura autoritària, a reconsiderar-ne el paper. Ara el veuen com un dirigent il·lustrat i progressista en comparació amb la deriva dels líders neopopu-

listes a la Turquia dels nostres dies. Per a comprendre'n les raons hem d'entendre les reformes que forjaren la República Turca.

Al novembre de 1922 fou abolit el soldanat, que havia durat segles. Vahdettin havia tractat d'immiscir-se a les negociacions de Lausana, un fet que va enfurir el govern d'Atatürk a Ankara. La Gran Assemblea Nacional era l'única autoritat política; Vahdettin fugí a bord d'un vaixell britànic. Un any més tard hi hagué debats sobre què havia de regir la nova nació i, finalment, la República fou proclamada el vespre del 29 d'octubre de 1923.

El que se'n seguí fou una revolució secularitzadora i modernitzadora que es duqué a terme sota els auspicis del Partit Republicà del Poble (PRP), de recent creació, i els seus principis de republicanisme, nacionalisme, laïcisme i populisme. A l'alba de la República, la gran majoria de la població de Turquia era rural i analfabeta. La major part dels antics súbdits del soldà vivien en la pobresa. Els anys de guerra havien malmès els recursos econòmics i humans del país. En aquestes condicions, era clau promoure grans projectes de desenvolupament. Però la premissa per a poder dur-los a terme era que la nació laica s'havia acceptar com a tal.

Atatürk va veure clar que el requisit previ del desenvolupament social i econòmic n'era una transformació cultural, o psicològica. Ell i la seua generació havien crescut sota la dictadura religiosa opressiva d'Abdül Hamit. Atatürk, que era un gran admirador de la ciència («la guia més autèntica en aquest món»), havia pogut contemplar en persona com havien sofert les dones i els intel·lectuals laics sota la ideologia conservadora de l'antic Imperi. Detestava la hipocresia dels qui l'havien governat, que vivien en el luxe alhora que predicaven la pietat i la modèstia. No va amagar mai, ben al contrari, la seua passió pels plaers mundans i moderns: beure raki, ballar, el cinema, l'òpera, el bon menjar..., tot això ho va defensar públicament. Aquesta actitud, expressada deliberadament, s'havia de reflectir en la nova Turquia i s'havia de projectar a la resta del món. Europa Occidental havia fet créixer la seua superioritat sobre els otomans conreant representacions orientalistes del vell Imperi com a societat endarrerida de religiositat atàvica, no il·lustrada, incivilitzada i irracional.

Atatürk va dedicar força hores a tractar de convèncer polítics i periodistes estrangers de com de civilitzat, racional, laboriós i obert de ment era el poble turc. L'antropòleg suís Eugène Pittard fou un dels que va visitar Turquia i es va trobar amb Atatürk per a conversar sobre la civilització Anatòlia. Pittard va escriure després un al·legat en què desmentia que els turcs foren una «raça inferior asiàtica i groga» que hauria complagut Atatürk. Proclamava amb fermesa que els turcs havien de ser considerats «blancs» per tal d'esborrar la imatge orientalista dels «turcs» bàrbars que hom havia utilitzat per a validar el tractat de Sèvres.

Com s'havia de dur a terme aquest canvi psicològic al conjunt de Turquia? La resposta estava, en part, en l'educació. El califat otomà —el darrer d'aquest tipus— fou abolit oficialment el 3 de març de 1924. El mateix dia foren clausurades les fundacions religioses (*vakufs*), el càrrec religiós de *Xaikh al-Islam* (un títol atorgat a erudits islàmics eminents) i les escoles religioses (*madrasses*). Es va implantar l'educació mixta. Les *tariques* —escoles sufis— i els santuaris foren igualment clausurats.

Evidentment, aquesta mena de reformes no deixaren de generar inquietud. L'oposició a la República i a Atatürk es va revestir de bon començament de retòrica religiosa i fou organitzada i promoguda, en bona mesura, per les mateixes institucions que havia abolit. El 1925 esclatà la rebel·lió de *Xaikh Said* a les àrees kurdes del sud-est de la nova nació. *Xaikh Said* era un líder tribal kurd amb autoritat religiosa sunnita sobre la seua tribu. Les reformes seculars així com el nou nacionalisme turc del règim (Atatürk havia evocat el «problema kurd» en un discurs el 1923) determinaren l'allunyament de molts kurds sunnites conservadors i foren l'origen d'una rebel·lió local amb motivacions islàmiques i també derivades de la identitat kurda.

La rebel·lió fou ràpidament sufocada. Els kurds alevis es negaren a sumar-s'hi i donaren suport al govern d'Ankara. Però fou el primer contracolp ètnic i religiós contra la República i inspiraria d'altres aixecaments (especialment) kurds. Arran de la revolta, Atatürk i el PRP enduriren els seus mètodes i promulgaren la *Takrir-i Sükun Kanunu* (Llei de manteniment de l'ordre) al març de 1925. La norma posava fora de la llei l'oposició, incloent-hi el nou partit conservador d'oposició, el Partit Republicà Progressista, que tot just s'havia fundat al novembre de l'any anterior. La rebel·lió de *Xaikh Said* preparà el terreny per al govern de partit únic que instaurà el PRP.

TRENCANT LLIGAMS

Durant segles, el vestit fou una marca de rang, gènere i religió a la societat otomana. Les reformes d'Atatürk en matèria indumentària pretenien erradicar justament això, en pro de la igualtat entre homes i dones, però també esborrant les diferències entre els turcs i els europeus. El 1925 va anar més lluny que *Mahmut II* el 1829 i prohibí el fes, tot afavorint l'ús dels barrets d'ala de tipus occidental. Molts usuaris del fes trobaren una solució: fer servir boines o bé gorres de visera que giraven cap enrere a l'hora de la pregària. Atatürk fou caut pel que fa a la indumentària de les dones i mai prohibí totalment l'ús del vel. Només els funcionaris públics i els estudiants estaven legalment obligats a dur el cap al descobert. Les campanyes contra el vel es delegaren a les autoritats locals. La majoria de les dones musulmanes continuaren cobrint-se el cap tot i que abandonaren els vels que els cobrien el rostre. Les dones foren encoratjades a mostrar-se lliurement en la vida pública.

Hi ha raons per a pensar que les dones foren les qui més guanyaren amb la República. El 1926, el primer Codi Civil, basat en la legislació suïssa, prohibia el matrimoni polígam, restringia els matrimonis religiosos fora del procediment oficial i conferia a les dones la igualtat pel que fa a matrimoni, divorci i drets d'herència. La coeducació va obrir a les dones l'accés a treballs que abans estaven limitats als homes. Entre 1930 i 1934 les dones aconseguiren gradualment el dret de vot. En les eleccions generals de 1935, divuit dones entraren a la Gran Assemblea Nacional, en una època en què França encara no reconeixia oficialment els drets polítics a les dones. Ara, si aquest impuls cap a la igualtat va arribar també a la Turquia rural, això és una altra qüestió.

El 1928, la revolució de l'alfabet a Turquia va fer que la República adoptés l'alfabet llatí i els numerals àrabs occidentals (europeus), una reforma adreçada a trencar lligams tant amb el passat otomà com amb els països de l'Orient Mitjà. La taxa d'alfabetització es va més que doblar en vida d'Atatürk. El Ministeri d'Educació va traduir grans quantitats de literatura universal, de la filosofia grega als clàssics dels canons occidental, xinès, àrab i persa, tals om Victor Hugo, Zola, Balzac, Dickens, Dostoevski, Tolstoi, Gogol, Al-Farabi, Rumi i molts altres. Es va traduir al turc la crida a la pregària en àrab, així com l'Alcorà. La primera traducció a càrrec d'un erudit secular respectat fou completada per Elmalili Muhammed Hamdi Yazir, a sol·licitud d'Atatürk, entre 1935 i 1939.

Molts turcs pietosos continuaren fent servir l'àrab en les seues pregàries privades, incloent-hi els familiars de l'elit republicana (per exemple, el primer ministre i segon president, İsmet İnönü). El 1934 una llei va abolir títols i tractaments tradicionals com ara paixà ('general'), bei ('cavaller'), *efendi* ('senyor'), *hanım* ('senyora') i *hoca* (un mestre islàmic). A partir de llavors tots els ciutadans eren *bay* (Sr.) o *bayan* (Sra./Sta.), Mustafa Kemal Paixà esdevingué oficialment Atatürk el 1934, d'acord amb la Llei de llinatges, segons la qual tots els ciutadans havien de tenir un cognom oficial.

Les reformes no s'acabaren amb les modificacions terminològiques i idiomàtiques. Atatürk fou un protector de les arts. La prohibició islàmica de la representació de la forma humana fou anul·lada i les arts reberen suport públic. Hom va invitar artistes europeus a Turquia perquè hi construïren monuments. Heinrich Krippel, un escultor alemany, va viure a Turquia tretze anys i va crear estàtues monumentals, com ara el monument Sarayburnu a Istanbul el 1925, el primer monument turc en què es representava el cos humà i un estadista turc (que era, naturalment, Atatürk). L'italià Pietro Canonica va dissenyar el monument a la República (*Cumhuriyet Aniti*) a Istanbul. El monument a la Confiança (*Güven Aniti*), a Ankara, fou obra d'escultors austríacs. La República va enviar estudiants a les

universitat d'Europa i va acollir acadèmics que fugien de l'Alemanya nazi. El jurista Ernst Hirsch, que seria conegut com el «pare del Codi Mercantil turc», fugí d'Alemanya i s'instal·là a Istanbul el 1933. El seguiren economistes com Alexander Rüstow, Fritz Neumarl i Wilhelm Röpke, l'historiador Andres Tietze i més de vuitanta científics alemanys.

Arran de la Gran Depressió que va començar el 1929, el paper de l'Estat en l'economia s'incrementà. El 1931, el PRP afegí dos nous principis a la seua carta fundacional: «estatisme» i «reformisme». L'11 de juny de 1930 es va fundar el Banc Central Turc per tal d'aplicar una política monetària estricta contra la inflació, seguits pel Sümerbank i l'Etibank, tots dos amb el suport de l'Estat. Cap a la fi de l'Imperi otomà, Turquia comptava amb 4.000 quilòmetres de ferrocarril. En un decenni, la xifra s'havia més que duplicat. Proliferaren indústries que els otomans havien negligit, com ara les de sucre, paper, cotó, envasos, cautxú, ciment, acer, vidre, ampolles. Aquest capitalisme d'Estat requeria impostos creixents i deriva en monopolis que allunyaren del PRP les masses empobrides. Buscarien en altres instàncies qui els representés: el resultat es pot veure en la política turca actual.

PASSAT OTOMÀ, FUTUR REPUBLICÀ

Atatürk no va viure suficient temps per a veure Turquia convertida en una democràcia plena. El 1939, un any després de la seua mort, el PRP era encara l'únic partit polític del país, sota el lideratge de l'amic més proper d'Atatürk (i heroi de guerra) Ismet İnönü, que es convertí en el segon president de Turquia. İnönü mantingué Turquia fora de la Segona Guerra Mundial i ja en la postguerra, el seu desig que el país fos part del món occidental (motivats, en part, per l'expansionisme de la Unió Soviètica) el va dur a llançar el 1946 una segona gran reforma: la transformació en una democràcia multipartidista. El 1950 el principal partit de l'oposició, el Partit Demòcrata, va guanyar de manera abassegadora. İnönü acceptà el resultat: «Aquesta derrota fou la meua major victòria». El canvi dugué Turquia a un arrencament més estret amb Occident, que culminà en l'admissió del país a l'OTAN el 1952.

En els anys previs a la seua mort, Atatürk va rebre la visita de líders polítics de molts països del món, com ara el primer ministre grec Eleftherios Venizelos, Faisal I de l'Iraq, Alexandre I de Iugoslàvia, Eduard VIII d'Anglaterra, Amanullah de l'Afganistan i el Shah de l'Iran. Sobretot els dos darrers es varen sentir fascinats per les reformes secularitzadores de Turquia, però ensopegaren amb crisis internes serioses quan tractaren d'introduir canvis similars als seus països. El fet que Turquia no haja sigut víctima del fonamentalisme revolucionari que s'ha pogut veure en altres països com l'Iran, l'Afganistan, Egipte o Malàisia, tot i estar governada per un partit islamista, és un testimoni eloqüent de l'èxit del projecte d'Atatürk.

En el seu primer segle, la República de Turquia ha sobreviscut a tota una sèrie de daltabaixos, la rebel·lió kurda, crisis econòmiques, l'èxode de les masses rurals a les zones urbanes i l'avenç de les polítiques de la identitat de base religiosa i ètnica en la dècada de 1990. A partir del 2000, el Partit de la Justícia i el Desenvolupament (AKP), la força governant, va collir els fruits d'aquestes divisions i va guanyar per primera vegada les eleccions l'any 2002, i es manté en el poder des d'aleshores. L'any en què Turquia entra en el seu segon segle, l'AKP, sota el lideratge de Recep Tayyip Erdogan, ha guanyat unes eleccions molt disputades, que han estat considerades pels observadors d'arreu un moment clau per al futur de Turquia.

Avui el desafiament més gran per a Turquia no és l'islamisme sinó el neopopulisme i el nacionalisme autoritari, cap dels dos és privatiu de Turquia. El vell problema del capitalisme clientelar —en part un llegat dels monopolis afavorits per la República— impedeix el tipus d'innovacions que són vitals per al desenvolupament econòmic. Tot indica que els problemes econòmics, a més de la qüestió no resolta dels kurds de Turquia i els milions de refugiats que han fugit de Síria a la frontera sud, determinaran la política turca durant les primeres dècades del segon segle d'existència de la República.

Pel que fa al lloc d'Atatürk en la Turquia del futur, Erdogan i l'AKP han estat durant temps força crítics amb la seua política exterior, basada en forjar relacions estretes amb Occident i apartar-se dels assumptes de l'Orient Mitjà, tal com es reflecteix en el seu lema personal: «Pau al país, pau al món». Durant anys, els islamistes i els nacionalistes extremistes han insistit en el fet que la decisió d'Atatürk d'abolir l'imperi, el soldanat i el califat limitaren la grandesa dels turcs musulmans i deixaren de banda efectivament el paper rector de Turquia al món musulmà i a l'Àsia Central. Però des del punt de vista d'Atatürk el 1924, l'Imperi otomà era un Estat multinacional corrupte i anacrònic que no beneficiava per a res el poble turc i que, a més, no era respectat pels àrabs musulmans. Per a Atatürk el pantuquisme racista (o basat en la raça) no s'hi plantejava, perquè la seua concepció del nacionalisme turc es basava en el patriotisme i la ciutadania.

En el temps del rigor revolucionari de les primeres dècades de la República, el seu refús radical del passat otomà era del tot natural. Un segle més tard, els governants actuals de Turquia, que pretenen ser els hereus genuïns del ric passat de l'Imperi otomà rebutjat per Atatürk, miren d'aprofitar-lo. Tanmateix, la clau de l'èxit de Turquia els pròxims cent anys es troba, sens dubte, en els valors polítics cabdals de secularisme i democràcia, indestruïbles de la República. ☪

Traducció de Jaume Soler